Print Date: 30 January 2023. Source: Page 6, Herut - חרות, 6 March 1953 *** "Historical Jewish Press", The National Library of Israel and Tel Aviv University

אשר נחור

„בית הבובות"

„בית־הבובות" (הוצאת דביר, תל־אביב) הוא ספרו השני של ק. צטניק. הראשון „סלמנדרה" היה גם ראשון מבחינת נושאו: הגיטו היהודי, באחת מערי פולין בתקופת הכיבוש הנאצי ושילוח תושביו לאושביינצים. אין ק. צטניק אלא כיגוי לאסיר מחנה השמדה גרמני ומחבר הספר „סלמנדרה" גילה הראשון את הלוט מעל תועבות הגרמנים וזוועותיהם במחנה ההשמדה בהאי הידיעה אושבינצים, על המשרפות שלו וסידורי הרתופת שלו. היה זה תיאור ראשון של מחנה השמדה כתוב בידי עד ראיה, שנתנסה בעינויי שבעת מדורי הגיהנום וחזה בבשרו בהזדאבות האדם, וזכה וניצל.

את „סלמנדרה" כתב ק. צטניק, המסתיר מטעמים שלו את שמו האמיתי, באידית ו־הוא תורגם לעברית בידי הסופר י. ל. ברוך. „בית־הבובות", ספרו השני של ק. צטניק, כתוב מעיקרו עברית. המחבר היושב בארץ זה שנים אחדות נהיה איפא לבן הארץ ו־ראויה עובדה זו לציון מיוחד. אך על אף השוני בשפת המקור של שני הספרים, מ־שותפת להם גישתו של המחבר לנושאו ו־דרך הכתיבה שלו. שניהם אינם כתובים ב־מתכונת של רפורטג'ה דוקומנטארית, אף־על־פי, שהעובדות המחרידות שכל דף בשני הספרים מלא אותן, ערך דוקומנטאראי להן ממקור ראשון ומוסמך ביותר; — מפי עד ראייה שחי את כל מה שהוא מתאר ומטפר. ק. צטניק הוא סופר וכסופר הוא מספר את כניסת הגרמנים בפרוץ מלחמת העולם הראשונה לאחת מערי הספר המערבי של פולין, את הנהגת גזירת הטלאי הצהוב ואת כלי־את היהודים בגיטו עד לשילוחם בקרונות מוות למקום המוות הגדול, אושביינצים. תוך כדי כך מעלה המחבר גלריה עשירה של טי־פוסים הן בגיטו והן במקום ההשמדה ולאו של יהודים דוקא אלא גם של גרמנים.

ובדרך סיפורית זו נקט גם בספרו החדש „בית־הבובות". הוא מראה לנו את הגיטו באותה העיר, אשר בספרו הראשון, ומזכיר אף חלק מן הדמויות שהופיעו ב„סלמנדרה", אך הפעם לא הגיטו הוא העיקר, אלא גורל היהודים, בעיקר נערות רכות, שנחטפו ב־גיטו ונשלחו ל„מחנות עבודה" בגרמניה.

שם המחנה „נידרוולדן" והוא מחולק ל־שניים. אחד הוא מחנה עבודה ממש, אלא שסדריו הם כאלה, שיום יום מוחזרים ל־צריפים הרוגים אחדים, בעלי־מום ומרוסקי אברים. הגברים עובדים לחוד ונשים לחוד. לרוב הללו הן נערות צעירות, שהובאו מן הגיטו על מנת להשלח לבית־בושת, אלא ש־נפסלו בעת הבדיקה הרפואית. גם הבלתי מומחים בעת העבודה סופם לקפח את חייהם. הדיוק הגרמני חזה הכל מראש. המועבדים בפרך ניזונים בפרוסת לחם ומרק מימי בי־ממה. כעבור חדשים אחדים גורלם לכן להס־תיים (תהליך ההסתיידות נקרא בלשון המח־נה „מוזלמניות"). „מוזלמן" הוא שלד מהלך על שתיים עד שיום אחד מגיע אוטומוביל וה„מוזלמנים" מוטענים עליו ומוסעים — ישר למשרפה.

זהו גיהנום נאצי על שבעת מדוריו מסוג אחד. ויש גם סוגים אחרים ולא רק באושביינצים, מיידנק, בלזיץ וכו', אלא גם באו־תו מחנה בעל השם הרומנטי נידרוולדן. ליד אגף העבודה" מצוי שם גם „אגף החדווה". הוא בית־הבובות אליו נשלחות הנערות ה־ענוגות, שמצאו חן וחסד בעיני רופא המח־נה. בחלק מן הנערות נעשים ניסויים „מד־עיים". נעקרים עברים, נעשית הפרייה מלא־כותית, נבדקים סמי רעל. „שפני נסיון אלה" כמובן שהם מושמדים אם בעת הניסויים, או לאחריהם. „המאושרות" מבין הנערות נש־לחות לבית־הבושת. מיד עם הגיען למחנה נצבה בבשרן במכשיר חשמלי הכתובת „פלד־הורה", כלומר „זונת־שדה". הנערות התמי־מות אינן יודעות אפילו את פירוש שתי המלים הגרמניות הללו. אך, אין דבר. אלו מהן, שנחסך מהן גורל „המוזלמניות" ב„אגף העבודה", עומדות בהרה על משמעות ההפקיד המיוחד שהוטל עליהן והוא: לש־עשע גרמנים היוצאים לחזית.

אם במחנה העבודה רודים באסירים אנשי קאפו הרי ב„אגף החדוה" מופקרות הנערות בידי „קאליפאקטוריות", בראשן עומדת מפ־לצת גרמנית בשם אלזה, שהיא הקאליפקטו־רית הראשית. אלזה זו היא חיה טורפת בד־מות אדם. דיין שלוש הודעות לנערה, שלא התנהגה כשורה, כלומר לא גילתה מידת התמסרות מספקת לחיל גרמני, או שנמצא פגם כלשהו בצורה הסימטרית בה היא חיי־בת לסדר כל בוקר את מיטתה, וגורלה נח־רץ: מוציאים אותה ל„רחבת ההריגה" ושם נערך בה „טיהור חטאים" פומבי לעיני הנ־ערות של אגף העבודה ואגף החדווה ולעיני כל הגרמנים. כי טיהור חטאים הוא פולחן שהגרמנים המועסקים במחנה ששים לקראתו. הנערות „שחטאו", כלומר אלו שקבלו שלוש הודעות, נקשרות לכסאות ולפי צו של אלזה מצליפות אותן הקאליפקטוריות בפרגולים.

„הדממה התפוצצה כשקיק של נייר: זעקו קווי־התיל, וזעקו העינים המושלחות עליהן זעקו השמיים, וזעקו גגות־הבלוקים. הפחד בכה ברחבת־ההריגה והמוות עצמו בכה עמו יחד". הנערות הערומות שעורן מפוצל ו־אבריהן מרוסקים נשלכות אל תוך האוטומו־ביל, הפונה לעבר אגף־העבודה, כדי „ליטול משם בדרך־אגב את הנערות, שמנהל העבו־דה הגרמני האנטשל — „ירח" ממיתן במעדר בעת סלילת כבישים פנימיים, או יישור אד־מה בתוך תחומי המחנה.

הגרמנים שוכנים בתוך המחנה. „למטה — בלוק האסירים למעלה — חדרי הס. ס. בלוק האסירים הוא כמרתף יינות מתחת ל־מעונות הגרמנים"

זוהי המציאות ב„אגף החדוה" וב„אגף העבודה". והמציאות בגיטו מהי? הנה הגד־רה „אקציה" בתוך הגיטו: „בשעת אקציה מכניס הגרמני את ידו לתוך שק מלא גרעי־נים וחופן ומוצא מלוא הקומץ, וכל גרעין הנשמט מבין אצבעותיו נותר לפי שעה ב־תוך השק האפל..."

האפשר להוסיף משהו על מלים אלו? אך דא עקא, המחבר אינו מסתפק בתאור הזוועות ובסיפור העובדות כמו שהן הוא משחיל אותן על חוט סיפורי ונוטף על תאור הר־גשותיהם וחויותיהם של „הגרעינים" הבוד־דים, הוא עושה גם הפלגה לאפילות יצריהם של „חופני הגרעינים". אנטשל — „ירח" זה, אלזה הקאליפקטורית הראשית, מפקד ה־מחנה הגרמני, המפקדת הגרמנית יאגה — כולם מתוארים מתוך ניתוח פסיכולוגי עמוק כביכול. אך קשה להשתחרר מן הרושם ש־חטא המחבר בגודש, שאיננו במקום. אותה טענה כחה יפה היה גם ביחס לספרו הרא־שון „סלמנדרה". גם שם לא הסתפק ק. צט־ניק בפירוט העובדות ובתיאור דברים כהו־ייתם. הוא הוסיף עליהם עלילה סיפורית ועל־ידי כך גרע מערכו הדוקומנטארי של ספרו. בספרו השני, „בית־הבובות", הרחיק לכת בכיוון זה והוא כאילו מציץ פנימה לתוך אפילת יצריהם של טמאים, שאינם ראויים ל־שם אדם. למי זה דרוש?

אין ספק, שהמחבר נתון בכשרון סיפורי גדול, אי־אפשר לקרוא את שני ספריו ללא הזדעזעות פנימית. אך נדמה לי, שהנושא בו הוא דן איננו מסוג, שהוא קנינו הפרטי של הסופר. עובדות וגילויים חדשים על גורל היהודים בגיטאות ובמחנות ההשמדה, וא־פילו כשהם מסופרים ע"י אדם שהיה שותף לגורל זה, קנין הכלל הם וחלק מן החומר הדוקומנטארי אשר על האומה לצבור אותו ליום מן הימים. ולכן כל נסיון להציג חומר זה בצורה בלטריסטית אינו במקומו והוא מחטיא את המטרה. די בעובדות כמות שהן והעולות על כוח הדמיון של האדם. ותוספת דמיון של המחבר אינה מוסיפה אלא גורעת.

השגות אלו אינן נכתבות ביד קלה. קשה למתוח בקורת ולטעון טענות בידיעה מחילה, שהאדם נגדן הן מכוונות אין ביכולתו להשיב, שכן הוא שומר אמונים לכינוייו בעבר, כשי־הוא עצמו נתנסה בכל עינויי התופת הנאצי, והוא מופיע רק בעילום שם. אף־על־פי כן, האפשר לחשות? דווקא משום שק. צטניק הוא סופר בעל יכולת ושני ספריו מעידים על כך, מותר להגיד לו את האמת גם — שלא בפניו...